

KAZIMIERZ ŁĘCZYCKI

Zakład Agrobiznesu
Akademia Podlaska w Siedlcach

WYBRANE PROBLEMY KLASYFIKACJI ŚRODKÓW TRWAŁYCH W GOSPODARSTWIE ROLNICZYM

Selected problems on the classification of assets used on a farm

ABSTRAKT: Celem pracy jest próba grupowania prezentowanych w literaturze przedmiotu klasyfikacji środków trwałych występujących w gospodarstwach rolniczych, z wykorzystaniem metody analizy porównawczej.

W wyniku przeprowadzonej analizy wyodrębnione zostały 2 główne grupy klasyfikacji środków trwałych: rodzajowa oraz funkcyjna oparta na stopniu zaangażowania środków trwałych w proces gospodarczy. Trzecią grupę utworzyły środki trwałe o różnorodnych kryteriach klasyfikacji. Klasyfikacja rodzajowa obejmuje zarówno klasyfikację pozarolniczych środków trwałych (GUS i Borowiecki), jak i środków trwałych w gospodarstwie rolniczym.

Klasyfikacje, których podstawą jest stopień zaangażowania środków trwałych w proces gospodarczy, oparte zostały m.in. na kryterium stopnia powiązania z ziemią oraz znaczenia środków trwałych.

słowa kluczowe: key words:

środki trwałe – *fixed assets*, klasyfikacja – *classification*, klasyfikacja rodzajowa – *type classification*, klasyfikacja funkcyjna – *functional classification*

WSTĘP

Środki trwałe w rodzinnym gospodarstwie rolniczym stanowią podstawowy czynnik wytwórczy i wywierają zasadniczy wpływ na jego organizację, bieżące prowadzenie oraz wyniki ekonomiczno-finansowe. Według Ustawy o rachunkowości (20) do środków trwałych zalicza się kompletne i nadające się do użytku w dniu przejścia do używania środki pracy oraz inne przedmioty, o przewidywanym okresie używania dłuższym niż 1 rok, w tym również drogi publiczne, ulice i place łącznie z poboczami i podbudową, uzbrojeniem terenu, zasadzenia wieloletnie, melioracje, budowle wodne, grunty oraz inwentarz żywy (stado podstawowe), których cena lub koszt wytworzenia do 31.12.1994 r. były wyższe od ustalonej okresowo granicznej wartości, natomiast od 1.01.1995 r. niezależnie od ich wartości.

Często spotykanym sposobem charakteryzowania środków trwałych jest opis i analiza ich najważniejszych cech. W aspekcie produkcyjno-ekonomicznym należy do nich zaliczyć: a) udział w wielu cyklach produkcyjnych, b) zachowanie niezmięnionej postaci materialnej przez cały czas trwania procesu produkcyjnego, c) niewchodzenie materialnie w skład nowo wytwarzanych produktów, d) istotne i wyraźne zróżnicowanie pod względem składu materialnego, kształtu oraz poziomu technicznego, e) stopniowe zużywanie się pod względem fizycznym i ekonomicznym w następstwie aktywnego udziału w procesach produkcyjnych, f) dopiero całkowite zużycie daje początek procesowi odtwarzania środka trwałego.

Klasyfikacja (łac. classic – oddział + facio – czynię), inaczej grupowanie lub segregowanie, to systematyczny podział przedmiotów lub zjawisk na grupy według określonych reguł. Zasadniczym celem klasyfikacji środków produkcji, w tym środków trwałych, jest określenie stopnia ich jednorodności. Jest to jeden z podstawowych aspektów pracy badawczej, szczególnie przydatny w badaniach statystyczno-ekonomicznych.

Klasyfikacja środków trwałych posiada istotne znaczenie gospodarcze tylko wówczas, jeżeli zmierza do jasno sformułowanego, określonego celu. Do najważniejszych celów Heady (9) zalicza:

- a) pomoc gospodarującemu w podejmowaniu racjonalnych decyzji,
- b) pomoc konsumentom w wyborze producentów,
- c) zwiększenie dokładności zaleceń.

W związku z powyższymi kryteriami, na podstawie których określa się jednorodność faktów lub zdarzeń gospodarczych, uzależnione są w pierwszej kolejności od celów klasyfikacji. Istotne znaczenie mieć będzie również charakter prowadzonej działalności gospodarczej. Klasyfikacja pozwala na poznanie struktury badanych przedmiotów i zjawisk oraz ich wzajemnych współzależności (5). Prawidłowo przeprowadzona klasyfikacja środków trwałych umożliwia, oprócz wspomnianej wyżej analizy strukturalnej, określanie zdolności produkcyjnej, ustalanie wysokości amortyzacji oraz poznanie mechanizmów funkcjonowania środków gospodarczych. Ułatwia również ewidencję i kontrolę środków trwałych. Stosowanie różnych kryteriów klasyfikacji może być podstawą kształtowania racjonalnej struktury danej zbiorowości, a także umożliwia ocenę poziomu wykorzystania poszczególnych czynników wytwórczych w procesie produkcyjnym oraz ustalanie ich zdolności wytwórczych.

Zasadniczą sprawą jest kwestia doboru kryteriów grupowania środków trwałych. Problematyka ta jest przedmiotem badań i analiz w większości ekonomik branżowych (3, 11). W prawidłowym funkcjonowaniu jednostki produkcyjnej (gospodarstwa lub przedsiębiorstwa) kluczowym obszarem działalności człowieka jest budowa optymalnej z punktu widzenia realizacji przyjętych celów struktury organizacyjnej. Części składowe środków produkcji powinny być dopasowane do siebie, zadań gospodarczych oraz zasobów siły roboczej we właściwych proporcjach. Jednym z warunków prawidłowego ukształtowania struktury konkretnej jednostki organizacyjnej jest prawidłowo przeprowadzona klasyfikacja środków trwałych.

Podstawowy podział środków produkcji wyodrębnia środki trwałe oraz środki obrotowe (11). W procesie gospodarowania kluczowym problemem staje się kwestia relacji środki trwałe/środki obrotowe. Można powiedzieć, że relacje te stanowią podstawę racjonalizacji działań gospodarczych i są uznawane za najbardziej przydatne w obszarze produkcji rolniczej. Istotą problemu jest taka organizacja wzajemnych proporcji między obiema grupami środków, żeby przy posiadanych zasobach środków trwałych maksymalizować nakłady środków obrotowych. Jest to sposób postępowania zbliżony do reguł obowiązujących przy stosowaniu zasady racjonalnego gospodarowania podawanej przez Langego (12) i spopularyzowanej w rolnictwie przez Manteuffla (13).

Celem opracowania jest próba pogrupowania podawanych w literaturze przedmiotu klasyfikacji środków trwałych. Zakres pracy obejmuje klasyfikacje prezentowane głównie w polskiej literaturze przedmiotu z ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych, uzupełnionej o znaczące pozycje z pozarolniczych obszarów nauki i praktyki gospodarczej. Podstawową wykorzystaną metodą badawczą jest analiza porównawcza.

KLASYFIKACJA RODZAJOWA ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Przedstawiona w zestawieniu 1 klasyfikacja, podobnie jak wszelkie inne systematyki, ma charakter umowny. Zasadnicze znaczenie ma umiejscowienie poszczególnych rodzajów środków trwałych. Ważna jest kwestia określenia, czy i w jakim stopniu zaprezentowane klasyfikacje środków trwałych mogą być podstawą analiz ekonomicznych prowadzących do poprawy racjonalności gospodarowania oraz kształtowania polityki gospodarczej w tym zakresie.

Cztery przyjęte do porównań klasyfikacje można podzielić na 2 grupy. Pierwsza z nich, wg GUS (14) i Borowieckiego (3), obejmuje pozarolnicze obszary gospodarki, natomiast druga, wg Adamowskiego (1) i Urbana (18), dotyczy rolnictwa. W obu powyższych klasyfikacjach występują bardzo wyraźne zbieżności, które w największym stopniu dotyczą stosowanego nazewnictwa oraz kolejności umiejscowienia. W klasyfikacji GUS zwraca uwagę uszczegółowienie grupy „maszyny, narzędzia i urządzenia techniczne”. Można przyjąć, że 2 czynniki kształtują taki układ. Pierwszym z nich jest oficjalny charakter klasyfikacji GUS, natomiast drugi to fakt, że maszyny i urządzenia mają decydujący wpływ na rozwój gospodarczy. Pogłębiona analiza porównawcza klasyfikacji GUS oraz podanej przez Borowieckiego pokazuje, wspomnianą już, dużą ich zbieżność.

Klasyfikacja GUS jest najbardziej upowszechniona i została opracowana dla środków trwałych funkcjonujących w całej gospodarce. Zastosowano ją po raz pierwszy w latach 1959–1961, podczas powszechnej inwentaryzacji i wyceny środków trwałych. Posiada dużą wartość poznawczą, ponieważ łączy środki o zbliżonym przeznaczeniu, właściwościach oraz sposobie i charakterze funkcjonowania. Dzięki temu łatwiejsze staje się obliczanie ich zużycia, określanie amortyzacji oraz planowanie remontów.

Zestawienie 1

Analiza porównawcza klasyfikacji środków trwałych wg układu rodzajowego i funkcyjnego

Klasyfikacja rodzajowa wg GUS	Klasyfikacja rodzajowa wg Borowieckiego	Klasyfikacja funkcyjna wg Adamowskiego	Klasyfikacja funkcyjna wg Urbana (cyt. za Tomaszewskim)
1. Budynki i budowle 2. Maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia a) kotły i maszyny energetyczne, b) maszyny, narzędzia i aparaty ogólnego zastosowania, c) maszyny, urządzenia i aparaty specjalne branżowe, d) urządzenia techniczne, e) narzędzia, przyrządy, ruchomości i wyposażenie, 3. Środki transportowe 4. Zasadzenia wieloletnie, melioracje szczegółowe i inwentarz żywy	1. Budynki i budowle 2. Maszyny, aparaty i urządzenia techniczne 3. Środki transportu 4. Pozostałe (inne)	1. Ziemia i urządzenia wodno-melioracyjne 2. Budynki i urządzenia budowlane 3. Drzewostany i plantacje trwałe 4. Maszyny, silniki i urządzenia techniczne 5. Mechaniczne środki transportu 6. Inwentarz żywy pociągowy 7. Inwentarz żywy produkcyjny 8. Urządzenia biurowe i inne	1. Ziemia wraz z urządzeniami wodno-melioracyjnymi 2. Żywy inwentarz produkcyjny i plantacje trwałe 3. Zabudowania i urządzenia gospodarcze 4. Maszyny, narzędzia rolnicze, urządzenia energetyczne i środki transportowe a) maszyny i urządzenia rolnicze, b) urządzenia energetyczne i środki transportowe c) urządzenia techniczne

Źródło: Opracowanie własne

Ten ostatni czynnik jest szczególnie istotny w pozarolniczych obszarach gospodarki. Stosowane są w wersji syntetycznej (4 grupy) oraz w wersji rozbudowanej (8 lub 9 grup).

W klasyfikacjach wg Adamowskiego i Urbana, które akcentują rolniczy charakter środków trwałych, zasadnicze rozbieżności obejmują: kolejność umiejscowienia w klasyfikacji wyodrębnionych grup środków trwałych, a przez to nadanie im określonej rangi, oraz dodatkowy podział w klasyfikacji Urbana (za Tomaszewskim) w ramach maszyn i urządzeń. Urban na pierwszym miejscu umieszcza środki trwałe „pochodzenia rolniczego” (chodzi tutaj głównie o umieszczenie na 2 pozycji grupy rodzajowej „żywy inwentarz produkcyjny i plantacje trwałe”).

Przechodząc do szczegółowej analizy wybranych zagadnień grupowania środków trwałych, w pierwszej kolejności należy zasygnalizować problem ziemi jako środka trwałego. Specyficzne jej cechy, kwestie związane z obliczaniem amortyzacji oraz wyceną powodują, że w klasyfikacjach oficjalnych (klasyfikacja rodzajowa GUS) ziemia jest niewzględniana, natomiast melioracje szczegółowe (jako część skła-

dowa melioracji rolnych) sklasyfikowane są łącznie z innymi środkami trwałymi „pochodzenia rolniczego”. W przypadku klasyfikacji środków trwałych w rolnictwie Adamowski (1) i Urban (18) na pierwszym miejscu wymieniają właśnie ziemię wraz z urządzeniami wodno-melioracyjnymi. Taki sposób podejścia do przedstawianego z reguły w pierwszej kolejności środka trwałego w rolniczych klasyfikacjach należy uznać za jak najbardziej uzasadniony. Procesy „uzbrajania” ziemi są elementem postępu technicznego, który jest podstawową cechą współczesnego życia gospodarczego. Blohm (2) w stosunku do środków trwałych pochodzenia rolniczego używa określenia „posiadają własną twórczą siłę produkcyjną”. Na skutek zmeliorowania użytków rolnych następuje właśnie wzrost ich siły produkcyjnej. Należy jednak pamiętać o aktualnych potrzebach produkcyjnych polskiego rolnictwa oraz makroekonomicznej i ogólnospołecznej efektywności inwestycji melioracyjnych. Ukształtowany na określonym poziomie popyt na produkty żywnościowe przy relatywnie wysokich potencjalnych możliwościach produkcyjnych naszego rolnictwa określa miejsce inwestycji melioracyjnych w jego rozwoju. Widoczna do 1990 r. dominacja w strukturze inwestycji melioracyjnych melioracji odwadniających musi ulec zmianie w kierunku wzrostu udziału m.in. melioracji nawadniających oraz usprawnienia funkcjonowania istniejących urządzeń melioracyjnych. Należy pamiętać również o ich znaczeniu w zrównoważonym rozwoju oraz funkcjach pozarolniczych.

Podstawową grupę środków trwałych wg GUS tworzą „budynki i budowle”. W trzech pozostałych analizowanych klasyfikacjach używana jest zbliżona terminologia (zestawienie 1). Ta grupa środków trwałych jest jedną z dwóch, których udział w całkowitej wartości środków trwałych w przedsiębiorstwach, gospodarstwach i organizacjach z różnych obszarów gospodarki jest największy (14). W 1995 r. udział budynków i budowli w całkowitej wartości środków trwałych brutto w rolnictwie wynosił 66,8%, natomiast w 1999 i 2000 r. 62,8% (15). Jest on więc zdecydowanie największy, chociaż z tendencjami spadkowymi, co jest zjawiskiem pozytywnym. Jak wiadomo, budynki i budowle tworzą tzw. bierną część środków trwałych w gospodarstwie rolniczym i mają pośredni wpływ na efektywność procesów gospodarowania, natomiast wpływ pozostałych środków trwałych na efekty produkcyjne i ekonomiczne jest zdecydowanie bardziej bezpośredni. Dlatego też wzrost ich udziału w strukturze szybciej wywołuje wymierne korzyści gospodarcze.

Kolejna grupa środków trwałych wydzielonych pod względem rodzajowym to maszyny i urządzenia techniczne. Analizowane w tej części pracy 4 klasyfikacje stosują dla tej grupy zbliżone nazewnictwo. Klasyfikacja GUS (14) oraz Urbana (18) uwzględnia także szczegółowe elementy. Ta grupa środków trwałych w zasadzie od drugiej połowy XIX w. w decydujący sposób wpływa na postęp techniczny w gospodarce oraz kształtowanie się kierunków postępu organizacyjnego. Maszyny i urządzenia w największym stopniu wpłynęły na wzrost wydajności pracy i tym samym na zmiany strukturalne w życiu społeczno-gospodarczym człowieka. Znaczenie tej grupy środków trwałych oraz ich umiejscowienie jest zbliżone we wszystkich 4 analizowanych klasyfikacjach.

Środki transportu w przypadku dwóch pierwszych klasyfikacji (GUS-u i Borowieckiego) umieszczone są na podobnej pozycji (3–4 miejsce). Należy to traktować jako zbliżone ich wartościowanie. Według Urbana (18) środki transportu stanowią część składową większej grupy, jaką są szeroko rozumiane maszyny i urządzenia. Należy jednak zaznaczyć, że klasyfikacja ta jest starsza od dwóch pozostałych i pochodzi z okresu, w którym udział oraz znaczenie środków transportu było zdecydowanie mniejsze.

Czwarta wydzielona grupa to wg podstawowej klasyfikacji GUS „zasadzenia wieloletnie, melioracje szczegółowe oraz inwentarz żywy” (taki sposób określania wydaje się najwłaściwszy). Borowiecki dla 4 grupy używa określenia „pozostałe (inne)”. Należy przypuszczać, że tutaj są klasyfikowane interesujące nas środki trwałe. Klasyfikacje Adamowskiego (1) i Urbana (18) w największym stopniu uwzględniają rolnicze aspekty środków trwałych. Szczegółowe ich umiejscowienie przedstawiono w zestawieniu 1. Z zaprezentowanych danych wynika, że na charakter klasyfikacji środków trwałych zasadniczy wpływ ma dziedzina gospodarki, której ona dotyczy.

KLASYFIKACJA ŚRODKÓW TRWAŁYCH OPARTA NA STOPNIU ZAANGAŻOWANIA W PROCES GOSPODARCZY

Podstawę tego podrozdziału stanowią powiązania środków trwałych z pozostałymi czynnikami wytwórczymi w gospodarstwie rolniczym oraz stopień ich zaangażowania w proces produkcyjny. Pomimo że prezentowana klasyfikacja zawiera wiele niedoskonałości (np. adekwatność tytułu do treści), to jednak wiele jej elementów wnosi istotny wkład do systematyki środków trwałych. W grupie tej umieszczona została również klasyfikacja oparta na znaczeniu środków trwałych w procesie gospodarowania, która jest uzupełnieniem trzech podstawowych uwzględnionych w tym podrozdziale klasyfikacji.

W prezentowanych klasyfikacjach środków trwałych (zestawienie 2) występują 2 główne elementy ich charakterystyki. Są to: kryterium klasyfikacji oraz wyodrębnione na jego podstawie grupy środków trwałych. Ich szczegółowa analiza pozwala na sformułowanie poglądu, że istotą wyszczególnienia grup środków trwałych jest stopień dokładności (ściśłości) ich powiązania z elementami procesu gospodarczego. Wydaje się, że zdecydowanie najmniejsza dokładność charakteryzuje wyodrębnienie środków trwałych bezpośrednio i pośrednio zaangażowanych w procesy produkcyjne. Grupowanie środków trwałych przy tym podziale zawsze będzie związane z możliwością dużej dowolności w interpretacji i klasyfikowaniu. Poszczególne rodzaje środków uczestniczą w zróżnicowany sposób w konkretnych procesach produkcyjnych. Za przykład mogą służyć ciągniki, środki transportu, niewyspecjalizowane budynki inwentarskie. Wywiera to również określony wpływ na metodykę liczenia kosztów produkcji. Także podział oparty na stopniu powiązania z ziemią (nieruchomości i ruchomości) jest w pewnym stopniu ogólny. Podstawowe nieruchomości to: budynki i budowle, urządzenia wodno-melioracyjne, plantacje wieloletnie, lasy znajdujące się

Zestawienie 2

Klasyfikacja środków trwałych oparta na stopniu zaangażowania w elementy procesu gospodarowania

Kryterium klasyfikacji	Źródła informacji	Wyodrębnione grupy środków trwałych
Stopień powiązania z ziemią	Rychlik T. (red.): <i>Ekonomika rolnictwa</i> . PWRiL, Warszawa, 1983.	1. Nieruchomości 2. Ruchomości
Stopień zaangażowania w procesy produkcyjne	Herer W.: <i>Procesy wzrostu w rolnictwie na tle zmian struktury konsumpcji</i> . PWE, Warszawa, 1970.	1. Bezpośrednio zaangażowane 2. Pośrednio zaangażowane
Stopień rolniczego charakteru środków trwałych	Urban M.: <i>Ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych</i> . PWN, Warszawa, 1981.	1. Ziemia 2. Stado podstawowe zwierząt 3. Pozostałe środki trwałe
Znaczenie środków trwałych	Czerniewski Z.: <i>Statystyka rolnicza</i> . PWE, Warszawa, 1967.	1. Środki trwałe ogólne 2. Środki trwałe służące produkcji roślinnej 3. Środki trwałe służące produkcji zwierzęcej

Źródło: Opracowanie własne

w gospodarstwie. Należy również w tym miejscu wspomnieć o ziemi jako środku trwałym charakteryzującym się określoną specyfiką. W zasadzie zbliżony stopień dokładności ma klasyfikacja, której podstawą jest określenie znaczenia środków trwałych, natomiast najbardziej precyzyjny podział ma miejsce w stosunku do klasyfikacji, której podstawą jest stopień rolniczego charakteru środków trwałych.

Przedstawione w zestawieniu 2 klasyfikacje środków trwałych gospodarstwa rolniczego charakteryzuje klarowność i przejrzystość. Jednocześnie są one bardzo wyraziste, jeżeli chodzi o łatwość zakwalifikowania środków trwałych do wydzielonych grup.

Fizyczne powiązanie określonych środków trwałych z ziemią stanowi istotny element organizacji gospodarstwa. Współczesnym problemom gospodarczym bardziej odpowiada klasyfikacja podana przez Herera (10), której podstawą jest stopień zaangażowania danych środków trwałych w procesy produkcyjne. Poza tym zgodnie z kryterium klasyfikacji odzwierciedlają różny stopień zaangażowania w produkcję, co z punktu widzenia racjonalności i efektywności gospodarowania jest bardzo istotne. Może umożliwić określenie różnych poziomów zaangażowania środków trwałych w procesy produkcyjne. Przy wzrastających kosztach ich użytkowania ma to istotne znaczenie.

Nieco bardziej rozbudowaną strukturę posiadają dwie pozostałe klasyfikacje. Czerniewski przyjmując za podstawę znaczenie środków trwałych wyodrębnił 3 ich

grupy. Podział ten w pewnym stopniu przyjmuje stopień specjalizacji danych środków trwałych jako podstawę klasyfikacji. Mając na względzie z reguły wysoką cenę jednostkową środków trwałych oraz względnie dużą sezonowość prac w procesie produkcji rolniczej ten sposób klasyfikacji może być przydatny do racjonalizacji wykorzystania środków trwałych. Zdecydowanie odmienny charakter ma przedostatni z analizowanych podziałów, zaproponowany przez Urbana (18). Zgodnie z nim pierwszą grupę tworzy ziemia, drugą inwentarz żywy (stado podstawowe), natomiast trzecią pozostałe środki trwałe (w zasadzie wszystkie, które stanowią podstawę innych podawanych tutaj klasyfikacji). Wydaje się, że za pomocą takiego grupowania istnieje możliwość oceny struktur środków trwałych w gospodarstwach o różnych kierunkach i typach produkcyjnych.

POZOSTAŁE KLASYFIKACJE ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Analiza trzeciej grupy klasyfikacji środków trwałych ma bardziej złożony charakter, ponieważ są one w większym stopniu zróżnicowane pod względem posiadanych cech, zadań oraz funkcji. W związku z tym zostały przedstawione w formie opisowej, bez układu tabelaryczno-opisowego.

Przyjęto, że taki, nieco uproszczony, sposób prezentacji wyjaśnia dostatecznie istotę problemu. Pierwszym uwzględnionym kryterium klasyfikacyjnym jest forma własności. Przyjmując ją za podstawę wyodrębniono środki trwałe własne oraz środki trwałe obce. Należy w tym miejscu zwrócić również uwagę na występowanie zjawiska korzystania przez organizację (przedsiębiorstwo, gospodarstwo) z usług produkcyjnych i nieprodukcyjnych, których istotą jest wykorzystywanie w procesie świadczenia usług środków trwałych. Własność, rozumiana jako historycznie określony stosunek do dóbr materialnych dający możliwość dysponowania nimi, jest to sposób posiadania (zawłaszczania) produktów (7). Na problem własności środków trwałych należy patrzeć przez pryzmat racjonalności gospodarowania nimi. Maksymalizacja produkcji (dochodu czy zysku) przy określonych nakładach albo minimalizacja nakładów (kosztów) przy uzyskiwaniu określonego poziomu produkcji (dochodu czy zysku) to podstawa wszelkiej działalności gospodarczej. Doświadczenia krajów europejskich w XX w. jednoznacznie potwierdziły, że systemy gospodarcze oparte na nieprywatnej własności środków produkcji charakteryzuje niska efektywność. Dlatego też grupowanie środków trwałych w oparciu o formę własności pokazuje ich strukturę i tym samym w pośredni sposób określa efektywność gospodarowania.

Woś i Zegar (19) prezentując klasyfikację „zasobów materiałowo-technicznych” w kompleksie gospodarki żywnościowej w pierwszej kolejności dokonują ich podziału na środki trwałe bierne i środki trwałe czynne, natomiast w ramach tych drugich wyodrębniają: a) środki bezpośrednio plonotwórcze, b) środki podnoszące produktywność jednostkową zwierząt, c) środki oszczędzające pracę zwierząt, d) środki transportu. W zasadzie identyczny podział i nazewnictwo stosuje Gostkowska (7), która do biernej

części majątku zalicza budynki i budowle, natomiast do czynnej pozostałe środki trwałe.

Zbliżoną do podanych wyżej klasyfikacji uwzględnia również Urban (18) używając pojęć aktywne i pasywne środki trwałe.

Na problematykę grupowania środków trwałych należy spojrzeć również w szerszym kontekście, uwzględniając inne zasoby majątkowe organizacji, będące w ich otoczeniu. Grabowska (8) używa określenia „rzeczowe i zrównane z nimi składniki majątku trwałego” i wyodrębnia (przyjmując za podstawę podziału wartość oraz okres użytkowania): a) środki trwałe, b) wyposażenie, c) inwestycje rozpoczęte. Można przyjąć, że obejmują one w sposób kompleksowy w zasadzie wszystkie obszary funkcjonowania zasobów rzeczowych gospodarstwa rolniczego. Miejsce środków trwałych jest zdecydowanie dominujące (w stosunku do wyposażenia ze względu na dużo większą wartość, natomiast w stosunku do „inwestycji rozpoczętych” ze względu na już prowadzone ich użytkowanie). Wartością takiej klasyfikacji jest możliwość częściowej oceny stanu rozwoju danego gospodarstwa.

Borowiecki (3) charakteryzując klasyfikację środków trwałych koncentruje uwagę na klasyfikacji rodzajowej (jego punkt widzenia na ten sposób grupowania został przedstawiony wcześniej) oraz klasyfikacji wg wieku, którą traktuje jako uzupełniającą w stosunku do tej pierwszej. Jej zadanie jest szczególnie istotne w momencie wprowadzania zmian i modernizacji w gospodarstwie rolniczym.

Janasz (11) podaje 6 kryteriów klasyfikacji środków trwałych. Są to: tytuł własności, przeznaczenie (produkcyjne, nieprodukcyjne), sposób wykorzystania, rodzaj, zasady podporządkowania, wiek oraz kryterium terytorialne. Niektóre zostały przedstawione w innym miejscu, natomiast tutaj szerszego wyjaśnienia wymagają dwa z nich, tj. przeznaczenie oraz sposób wykorzystania. Podział wg przeznaczenia wyodrębnia 2 grupy: a) środki trwałe produkcyjne, b) środki trwałe nieprodukcyjne. Ma on raczej większe zastosowanie w klasyfikowaniu obiektów infrastruktury w układzie jednostki terytorialnej lub większego przedsiębiorstwa. Natomiast w gospodarstwie rolniczym klasyfikacja taka będzie miała zdecydowanie mniejsze znaczenie, ponieważ jedynym środkiem trwałym nieprodukcyjnym jest dom mieszkalny, natomiast pozostałe mają charakter produkcyjny. Jednocześnie jest to przykład pokazujący, że dział czy gałąź gospodarki mogą mieć wpływ na kształtowanie się klasyfikacji środków trwałych.

Można w zasadzie uznać, że przedstawione w tej części klasyfikacje w ujęciu syntetycznym wydzielają 2 grupy środków trwałych: bezpośrednio wpływające na ukształtowanie się poziomu produkcji (nazywane aktywnymi, czynnymi) i w bezpośredni sposób oddziałujące na procesy produkcyjne oraz pełniące przede wszystkim funkcje osłonowe dla procesów gospodarczych. Dlatego też można postawić tezę, że w przypadku wewnętrznego podziału środków trwałych występują zbliżone prawidłowości jak dla środków produkcji dzielonych na środki trwałe i środki obrotowe. Oceniając problem z punktu widzenia racjonalności gospodarowania należy stwierdzić, że udział biernych i pasywnych środków trwałych powinien być minimalizowany, natomiast udział środków aktywnych powinien kształtować się na wyższym pozio-

mie. Powyższy podział wyodrębnia dwie łatwe do zidentyfikowania grupy środków trwałych, a jego podstawą jest stosunek do procesu produkcji. Problem ten na różnych etapach rozwoju rolnictwa ma zróżnicowane znaczenie. W okresie funkcjonowania gospodarki centralnie zarządzanej (czyli do 1989 r.) maksymalizacja produkcji rolniczej stanowiła jeden z podstawowych celów polityki rolnej. Z kolei w gospodarce rynkowej dominujące znaczenie mają takie kategorie ekonomiczne, jak dochód czy zysk. Dlatego też i przydatność klasyfikacji środków trwałych, której podstawą jest stosunek do procesów produkcji, ulega zmniejszeniu.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Klasyfikacja środków trwałych wykorzystywanych w gospodarstwie rolniczym należy do zadań relatywnie trudnych. Wynika to ze specyfiki i złożoności produkcji rolniczej, m.in. jej sezonowości oraz wysokiej kapitałochłonności. Istotny wpływ na użytkowanie środków trwałych wywierają także czynniki przyrodnicze.

W analizie i ocenie różnych klasyfikacji wyodrębnione zostały 2 główne sposoby grupowania, na podstawie rodzaju środków trwałych oraz stopnia zaangażowania w proces gospodarczy w gospodarstwie rolniczym. Pierwszy sposób pogrupowania można uznać za w miarę precyzyjny, natomiast drugi budzi szereg zastrzeżeń. Próba usystematyzowania pozostałych uwzględnionych klasyfikacji środków trwałych musiała zostać ograniczona do analizy opisowej, ponieważ wystąpiły duże trudności ze sformułowaniem adekwatnej nazwy dla tej grupy klasyfikacji środków trwałych.

Zasadniczym problemem jest kwestia doboru kryteriów klasyfikacji. W niniejszym opracowaniu przyjęto kryterium rodzajowe, stosowane w oficjalnej klasyfikacji GUS, oraz kryterium stopnia zaangażowania środków trwałych w procesy gospodarcze. W trzeciej, ostatniej sklasyfikowanej grupie znalazły się środki trwałe o bardzo zróżnicowanych cechach i zadaniach. W oparciu o powyższe rozważania można sformułować następujące wnioski:

1. Klasyfikacje i grupowania stanów, procesów czy zjawisk gospodarczych należy zaliczyć do istotnych kierunków pracy badawczej. Określone osiągnięcia w tym zakresie mogą w istotny sposób przyczynić się do poprawy racjonalności gospodarowania. Różnorodność i złożoność zjawisk gospodarczych oraz społecznych powodują, że systematyzowanie jest zadaniem trudnym.

2. W klasyfikacjach rodzajowych środków trwałych wykorzystywanych w rolnictwie na pierwszym miejscu umieszczone są z reguły ziemia z urządzeniami wodno-melioracyjnymi. Również wysokie miejsce w klasyfikacjach o bardziej rolniczym charakterze zajmują środki trwałe „pochodzenia rolniczego”. Zdecydowanie odmienny układ występuje w przypadku pozarolniczych klasyfikacji środków trwałych.

3. W klasyfikacjach opartych na stopniu zaangażowania środków trwałych w proces gospodarczy zwraca uwagę możliwość przejrzystego i klarownego wyodrębnienia grup środków trwałych w oparciu o następujące kryteria: stopień powiązania z ziemią, zaangażowanie w procesy produkcyjne, stopień rolniczego charakteru środków trwałych oraz samo znaczenie środków trwałych.

4. W trzeciej wyodrębnionej w powyższej analizie klasyfikacji występuje duże zróżnicowanie kryteriów. Do najczęściej powtarzających się należą: forma własności, aktywność w procesach produkcyjnych (bierne, czynne), stosunek do procesów produkcyjnych.

LITERATURA

1. A d a m o w s k i Z.: Podstawy ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw rolnych. PWRiL, Warszawa, 1977, 190.
2. B l o h m G.: Allgemeine landwirtschaftliche Betriebslehre. Gugen Ulmer, Stuttgart, 1959. Za: Urban M.: Ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych. PWN, Warszawa, 1983, 128.
3. B o r o w i e c k i R.: Zarządzanie kapitałem trwałym w przedsiębiorstwie. Wydawnictwo i drukarnia SECESJA, Kraków, 1993, 85.
4. Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza. PWRiL, Warszawa, 1984, 771-772.
5. Encyklopedia organizacji i zarządzania. PWE, Warszawa, 1982, 210.
6. K a l i n a - P r a s z n i c U. (red.): Encyklopedia prawa. Wydawnictwo C. H. BECK, Warszawa, 1999, 849-850.
7. G o s t k o w s k a T.: Ekonomiczne problemy gospodarowania środkami trwałymi w budownictwie. Uniwersytet Gdański – skrypty uczelniane, Gdańsk, 1984, 10-37.
8. G r a b o w s k a J.: Zasady gospodarowania majątkiem trwałym. Perfekt – Kadr, Radziejowice, 1994.
9. H e a d y E. A.: Ekonomika produkcji rolniczej. PWE, Warszawa, 1967, 411.
10. Herer W.: Procesy wzrostu w rolnictwie na tle zmian struktury konsumpcji. PWE, Warszawa, 1970.
11. J a n a s z W.: Zarządzanie kapitałem trwałym przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej. Wyd. Nauk. Uniw. Szczecin, Szczecin, 1993, 232-233.
12. L a n g e O.: Ekonomia polityczna. Tom I i II. PWN, Warszawa, 1980, 17-18.
13. M a n t e u f f e l R.: Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego. PWRiL, Warszawa, 1980, 221-227.
14. Rocznik statystyczny RP. GUS, Warszawa, 1997, 488.
15. Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS, Warszawa, 2001, 87-88.
16. Słownik języka polskiego. Tom 1. PWN, Warszawa, 1981, 898.
17. S k o r u p s k a S. (red.): Słownik wyrazów bliskoznacznych. Wiedza Powszechna, Warszawa, 1989, 265.
18. U r b a n M.: Ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych. PWN, Warszawa, 1981, 152.
19. W o ś A., Z e g a r J. S.: Gospodarka żywnościowa, problemy ekonomiki i sterowania. PWE, Warszawa, 1980, 60.
20. Znowelizowana ustawa o rachunkowości przyjęta ustawą z dnia 9 lipca 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (Dz. U. Nr 113, poz. 1186).

SELECTED PROBLEMS OF THE CLASSIFICATION OF ASSETS USED ON A FARM

Summary

In this paper the author attempts to carry out grouping of the classifications of fixed assets as presented in the literature related to farming. To achieve his aim the author employs the method of a comparative analysis.

Trough conducting the comparative research two main groups of fixed assets classifications were determined, namely typological classification based on the type of a fixed asset and classification based on the fixed asset engagement in farming. The third group was fixed assets determined with various criteria. The diversity of the third group made it impossible to name it.

Within the first typological group, two further groups of assets were distinguished, i.e., the non-farming fixed assets (GUS and Borowiecki) and the fixed assets used in farming.

The second classification of the fixed asset engagement in farming was based on the following criteria: the degree of connection between fixed assets and land and the meaning of fixed assets.

In the third group the following criteria were employed: the ownership form, involvement in the production process, relationship with the production process.

Praca wpłynęła do Redakcji 28 XI 2003 r.

